

Lozan Konferansı Sırasında İngiltere Avam Kamarası'nda Dış Politika Hakkında Yapılan Oturum Üzerine Bir Değerlendirme

Çağdaş Yüksel*

ORCID: 0000-0002-2230-3702

Öz

İngiltere Birinci Dünya Savaşı'na Asquith Hükümeti yönetiminde girmiştir. Ancak savaşın ilk iki yılı İngiltere için hiç de umduğu şekilde geçmemiştir. Osmanlı İmparatorluğu karşısında yaşanan beklenmedik mağlubiyetler, İngiliz Hükümeti'ni sıkıntıya sokmuştur. Özellikle Gelibolu'da ve Kut'da yaşanan hezimetler Asquith Hükümeti'nin sonunu getirmiştir. Yeni hükümeti, Türk aleyhtarı Lloyd George kurmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın İtilaf Devletleri zaferiyle sonuçlanması üzerine İngiltere Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak için harekete geçmiştir. Mondros Mütarekesi sonrası Anadolu'da işgaller başlamış ve bu işgallere karşı direnişler örgütlenmiştir. Sevr Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması tamamlanmıştır. Ancak Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Ankara Hükümeti, Sevr Antlaşması'nı kabul etmemiştir. Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanması sonrasında Lloyd George Hükümeti düşmüştür. Yeni kurulan hükümetle birlikte dış politikayı değerlendirmek üzere Avam Kamarası'nda bir oturum yapılmıştır. Bu makalede, İngiliz politikacıların Birinci Dünya Savaşı sonrasında Milli Mücadele'nin sonuna kadar geçen süredeki İngiliz dış politikasına bakışları değerlendirilecektir. Ayrıca Lozan Konferansı başladığında İngiliz Parlamentosu'nda hâkim dış politika fikirleri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: İngiltere, Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu, Milli Mücadele

Gönderme Tarihi:15/05/2020

Kabul Tarihi:20/06/2020

* Arş. Gör. Dr. Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü , E-Mail: cyuksel@pau.edu.tr

An Evaluation of Foreign Policy Session in the House of Commons of Great Britain during the Lausanne Conference

Çağdaş Yüksel

ORCID: 0000-0002-2230-3702

Abstract

When Great Britain entered to the First World War, the Asquith Government was in power. However, the first two years of the war did not pass for Great Britain at all, as she hoped. Unexpected defeats against the Ottoman Empire put the British Government in trouble. Especially Thrashings (defeats) in Gallipoli and Kut brought about end of the Asquith Government. New government was founded by anti-Turkish Lloyd George. Upon the First World War ended with the victory of the Entente States, Great Britain took action to share the Ottoman Empire. After the Armistice of Mudros, occupations began in Anatolia and resistance movements against these occupations were organized. The sharing of the Ottoman Empire was completed with the Treaty of Sevres. However, the Ankara Government led by Mustafa Kemal Pasha did not accept the Treaty of Sevres. Lloyd George Government withdrew (fell) after the National Struggle ended with victory. A session was held in the House of Commons with the newly formed government to evaluate foreign policy. In this article, the views of British politicians on British foreign policy from the post World War I to the end of the National Struggle will be evaluated. Also, the dominant foreign policy ideas in Parliament of Great Britain when the Lausanne Conference began will be analyzed.

Keywords: Great Britain, the First World War, Ottoman Empire, the National Struggle

Received Date: 15/05/2020

Accepted Date: 20/06/2020

Оценка внешне-политического заседания в палате общин Великобритании во время конференции в Лозанне

Резюме

Когда Великобритания вступила в Первую мировую войну, правительство Асквита было у власти. Однако первые два года войны для Великобритании не совсем так, как ожидалось. Неожиданные поражения от Османской империи поставили британское правительство в беду. Особенно подлость в Галлиполи и Куте делегата правительства Асквита. Новое правительство было основано антитурецким правителем Ллойд Джорджем. После того, как Первая мировая война закончилась победой государств Антанты, Великобритания предприняла действия, чтобы разделить Османскую империю. После Мудросского перемирия в Анатолии начались вторжения, и было организовано сопротивление им. Раздел Османской империи был завершен с помощью Севрского Мирного договора. Однако правительство Анкары во главе с Мустафой Кемаль-пашой не приняло Севрский договор. Правительство Ллойд Джорджа ушло после того, как Национальная Борьба закончилась победой. В Палате общин состоялось заседание с недавно сформированным правительством для оценки внешней политики. В этой статье будут оцениваться взгляды британских политиков на британскую внешнюю политику от послевоенной войны до конца национальной борьбы. Кроме того, когда начнется Лозаннская конференция, будут проанализированы доминирующие идеи внешней политики в парламенте Великобритании.

Ключевые слова: Великобритания, Первая Мировая Война, Османская Империя, Национальная борьба

Получено: 15/05/2020

Принято: 20/06/2020

Giriş

Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan düzende en etkin güç İngiltere olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması girişimlerini yöneten gücün de İngiltere olduğu dikkate alınırca İngiliz dış politikası Milli Mücadele dönemini anlamak için büyük önem taşımaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamaya başlamasıyla beraber Batı devletleri 19. Yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarını paylaşmayı düşünmeye başlamışlardır.¹ Özellikle Rusya Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmak için yoğun faaliyet göstermiştir. Bu durumu çıkarlarına aykırı bulan İngiltere ve Fransa bir süre Osmanlı toprak bütünlüğünü savunmuşlardır. Bu durum Kırım Savaşı ile zirve noktasına ulaşmıştır. Ancak Berlin Kongresi sonrasında bu durum değişmiş ve Osmanlı toprakları Avrupa devletlerinin çıkarlarına göre paylaşılmaya başlanmıştır. Osmanlı yönetiminde kalan Hıristiyan azınlıklara bağımsız devletler kurularak bu paylaşımın tamamlanması öngörülmüştür.² Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile Osmanlı İmparatorluğu'nun küçülmesi devam etmiş sonrasında Birinci Dünya Savaşı ile beraber paylaşım planlarının sonuna gelinmiştir.³ Savaş sırasında yapılan gizli antlaşmalarla Türklerin elinde kalan son topraklar paylaşılmıştır.⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nda mağlup olmasıyla paylaşımın son perdesi yaşanmıştır. Ancak Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa liderliğinde yürütülen Milli Mücadele paylaşım rüyalarına son vermiştir. Böylece İngiltere'nin uyguladığı Türkiye politikası, Milli Mücadele'nin zaferi sonrasında iflas etmiş ve İngiltere'de hükümet değişikliği yaşanmıştır. Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında Lozan Konferansı devam ederken İngiltere Avam Kamarası'nda önceki hükümetin dış politikasını değerlendiren bir dış politika oturumu yapılmıştır. Bu oturumda Lozan Konferansı'nda sürdürülen politika hakkında da çeşitli tartışmalar olmuş ve bazı tavsiyeler verilmiştir. Bu çalışmada, İngiltere Avam Kamarası'nda yapılan oturum incelenecektir. Bu sayede Lozan Konferansı öncesinde ve sırasında İngiliz Hükümeti'nin izlediği dış politikaya

¹ Kemal Beydilli, "Şark Meselesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 38, İstanbul: TDV Yayınları, 2010, 353.

² Kemal Beydilli, "Şark Meselesi", 355-356

³ Ahmet Kavas, "Trablusgarp", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 41, İstanbul: TDV Yayınları, 2012, 290. ve Cevdet Küçük, "Balkan Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, 24.

⁴ Azmi Süslü, "İngiltere", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 22, İstanbul: TDV Yayınları, 2000, 306.

parlamentonun nasıl baktığı tespit edilecektir. Böylece İngiliz dış politikasının değişmesine yol açan nedenler incelenecektir.

Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'nı mağlubiyetle tamamlamış ve 30 Ekim 1918 günü imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması ile savaştan çekilmiştir.⁵ Ateşkes sonrasında İtilaf Devletleri Anadolu'da çeşitli bölgeleri işgal etmişler ve Osmanlı topraklarını paylaşmaya başlamışlardır.⁶ Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkartması sonrasında Anadolu'da başlayan direniş şiddetlenmiştir.⁷ Buna karşın İtilaf Devletleri imparatorluk topraklarını aralarında paylaşmışlar ve bu paylaşımı Sevr Antlaşması ile İstanbul Hükümeti'ne kabul ettirmişlerdir.⁸ Mustafa Kemal Paşa yönetimindeki Büyük Millet Meclisi ise bu antlaşmayı tanımamıştır. Yunan ordusu Ankara Hükümeti'ne Sevr Antlaşması'nı kabul ettirmek için harekete geçmiş ancak büyük bir yenilgi yaşayarak Anadolu'yu boşaltmak zorunda kalmıştır. Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanması üzerine Mudanya Ateşkes Antlaşması yapılmış ve Sevr Antlaşması'nın yerine yeni bir barış yapmak için Lozan'da bir konferans toplanmıştır.⁹ Bu konferansta İngiliz Hükümeti'nin izlediği politikayı değerlendirmek üzere 24 Kasım 1922 günü İngiltere Avam Kamarası'nda bir oturum yapılmıştır.

1-Avam Kamarası'nda Yapılan Oturum

Oturumda ilk söz alan kişi Reginald Berkeley İngiliz Hükümeti'nin bazı devletlerle ittifaklara dayanan dış politikasını eleştirmiştir. Tarihte ne zaman bir grup kurulsa karşısına başka bir grup çıktığını söylemiş eğer İngiltere, Fransa ve İtalya ile beraber hareket etmeye devam ederse karşısına bir Türk-Rus-Alman grubu çıkabileceğini ve bunun da çok ciddi bir sorun teşkil edebileceğini ifade etmiştir. Nitekim daha şimdiden Ankara Hükümeti ile Rusya arasında İngiltere karşıtı bir ortaklık kurulduğunu belirtmiştir. Berkeley eleştirisinin Lozan Konferansı'nda hükümetinin izlediği politikaya yönelik olmadığını belirterek Lozan Konferansı'nın eninde sonunda iyi neticelerle sona ereceğini söylemiştir. Ancak İngiltere'nin savaştan

⁵Ercüment Kuran, "Birinci Dünya Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 6, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, 199.

⁶Cevdet Küçük, "Sykes-Picot Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 38, İstanbul: TDV Yayınları, 2010, 204. ve Cevdet Küçük "Sevr Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 37, İstanbul: TDV Yayınları, 2009, 3.

⁷Cevdet Küçük, "Milli Mücadele", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 30, İstanbul: TDV Yayınları, 2005, 80.

⁸Cemil Öztürk, "Mondros Mütarekesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 30, İstanbul: TDV Yayınları, 2005, 273.

⁹Cezmi Eraslan, "Mudanya Mütarekesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 30, İstanbul: TDV Yayınları, 2005, 358. ve Şerafettin Turan, "Lozan Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 27, İstanbul: TDV Yayınları, 2003, 214.

önce başlayan dış politikada grup halinde hareket etme stratejisinin konferanstan sonra da devam edecekmiş gibi görüldüğünü ve bunun Avrupa'yı yeniden iki kampa ayırabilecek yanlış bir tercih olduğunu ifade etmiştir. Bu durumun daha önce yaşandığını ve dünyayı savaşa götürdüğünü hatırlatarak, grup içi çekişmeler nedeniyle devletlerin sık sık taraf değiştireceklerini, bu durumun istikrarlı bir politika oluşturmaya imkân vermeyeceğini ileri sürmüştür. Hükümete dış politikada bir alternatif önererek grup sistemi yerine Milletler Cemiyeti odaklı bir politika belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Milletler Cemiyeti'nin yeni bir oluşum olduğunu ancak her geçen gün geliştiğini belirtmiştir. İsveç-Finlandiya anlaşmazlığını ve yukarı Silezya meselesini cemiyetin gayet iyi şekilde çözdüğünü hatırlatmıştır. Almanya ve Rusya'nın da cemiyete alınacağını umduğunu ve cemiyet tarafından Cenevre'de düzenlenen konferansın Avrupa'nın silahsızlanması yolunda önemli bir adım olduğunu söylemiştir.¹⁰ Bilindiği gibi İngiltere Birinci Dünya Savaşı öncesinde her ne kadar bazı devletlerle ittifak antlaşmaları yapsa da genelde kendi başına hareket etmeyi tercih etmiştir. Almanya'nın Fransa'ya saldırması sonrasında İngiltere ittifaka rağmen hemen savaşa girmemiş ancak Belçika'nın istilası üzerine savaşa dâhil olmuştur.

Bu konuşmadan görüldüğü üzere bazı politikacılar ittifakların getirdiği yükümlülüklerden memnun olmamışlardır. Onlardan biri olan Berkeley dünyanın savaş öncesine göre değiştiğini düşündüğü için grup sisteminin terk edilmesini istemektedir. Bu politika yerine Milletler Cemiyeti odaklı uluslararası bir dış politika izlenmesini talep etmektedir. Türkiye ile Rusya'nın yakınlaşmasından çekinmekte ve İngiltere'nin izlediği ittifaklar politikasının yeni gruplaşmalara yol açacağından endişe etmektedir. Ayrıca yeni bir savaştan kaçınmak için silahsızlanma meselesine önem verilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu durum Birinci Dünya Savaşı sonrası ortama son derece uygundur. Savaşın getirdiği büyük yıkım birçok devleti silahsızlanma politikasını desteklemeye mecbur bırakmıştır.

Bir sonraki konuşmacı olan Aubrey Herbert konuşmasına Berkeley'e yaptığı güzel konuşma için teşekkür ederek başlamıştır. İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kazanmasında Hindistan Müslümanlarının katkısı olduğunu, buna karşın İngiltere'nin İslam alemini incitecek davranışlarda bulunduğunu söyleyerek hükümetin dış politikasını eleştirmiştir. İngiltere'nin barış içindeki İzmir'e Yunan kuvvetlerini

¹⁰İngiltere Parlamento Tutanakları, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1922/nov/24/foreign-affairs> (17.01.2020).

çıkarttığını, Anadolu'nun çeşitli bölgelerini işgal ettiğini ve böylece Türkleri İngiltere aleyhine harekete geçirdiğini ifade etmiştir. İngiliz Hükümeti'nin ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün topraklarını paylaşmayı hedeflediğini belirtmiştir. Örnek olarak Kürt konusuna değinmiştir. Kürtlerin idari açıdan Osmanlı İmparatorluğu'na ekonomik açıdan ise Irak'a bağımlı olduğunu, Irak'ın Türklerin elinden alınması üzerine bölgedeki Kürtleri idare etmenin çok zor olacağını söylemiştir. Konuşmanın devamı Irak konusuna ayrılmıştır. Herbert Anadolu ile Irak arasında kesin bir sınır olmadığını, bölgedeki parçalanmışlığın ekonomik hayatı yok edeceğini ileri sürmüştür. İngiliz yönetiminin daha önce Türklerin bile fethetmediği bölgeleri işgal ettiğini ve bölge halkından Osmanlı idaresine göre üç kat fazla vergi istediğini hatırlatarak bunun kanlı ve masraflı bir isyana yol açtığını ifade etmiştir. İngiliz hava gücünün isyan bastırmada etkili olduğunu kabul etmiş ancak hava gücü ile vergi toplanamayacağını belirtmiştir. Ayrıca hava saldırılarında çoğu zaman yanlış kişilerin vurulduğunu belirtmiştir. İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı'nda Araplara bağımsız bir devlet sözü verdiğini ve savaşta önemli hizmetleri olan Faysal'ı Irak Kralı yaparak bunu gerçekleştirdiğini söylemiştir. Ancak İngiliz yardımının Irak'a borç ve tavsiye vermenin ötesine geçmediğini ifade etmiştir. Bu devletin başarısız olmasının İngiltere için prestij kaybı olacağını, bu nedenle İngiltere'nin Irak'taki hedeflerini doğu belirleyerek ona göre hareket etmesi gerektiğini ileri sürmüştür.¹¹

Herbert daha sonra Türkiye konusuna geri dönmüştür. İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun iç politikasına müdahale etmesinin ciddi bir hata olduğunu belirtmiştir. Anadolu'ya gönderilen Yunan ordusunun bir enkaza dönmesinden sonra Yunan halkının Venizelos'tan yüz çevirdiğini ifade ederek İngiltere'nin politikasının yanlış olduğunu söylemiştir. Kapitülasyonların bir taraf için çok kötü diğer taraf için ise çok iyi olduğunu ve bundan dolayı Türklerin barış görüşmelerinde bunların kaldırılmasını isteyeceğini belirterek İngiliz Hükümeti'nin buna karşı nasıl bir tavır takınacağını sormuştur. Ayrıca Anadolu'daki Hıristiyan azınlıklar meselesinin çok önemli bir konu olduğunu ifade etmiştir. Savaş sırasında azınlıkların Osmanlı İmparatorluğu aleyhine girişimlerde bulduklarını Türklerin de buna karşılık vermesi sonucu üzücü olaylar yaşandığını belirterek benzer şeyin İngiltere'de olması durumunda neler yaşanacağını sormuştur. Avrupa'daki Müslüman azınlıklara gereken haklar

¹¹İngiltere Parlamento Tutanakları, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1922/nov/24/foreign-affairs> (17.01.2020).

verildiği takdirde, Türklerin aynısını Anadolu'daki Hıristiyan azınlıklara sağlayacağından şüphesi olmadığını ifade etmiştir.¹² Konuşmanın bu kısmından Herbert'in Türkler hakkında olumlu düşündüğü ve olayları gerçekçi bir biçimde değerlendirdiği görülmektedir. İngiltere'nin kurdurduğu kukla İstanbul Hükümetlerinin hiç bir faydası olmadığını ve İngiltere'nin Yunanistan'a güvenerek hata yaptığını ifade ederek İngiliz dış politikasını ağır biçimde eleştirmiştir. Ayrıca kapitülasyonların Avrupa lehine işlediğini bu nedenle Türklerin bunları kaldırmak istemelerinin son derece doğal olduğunu açık biçimde ifade etmiştir. Ermeni meselesine, birçok İngiliz'in aksine Türklerin meşru müdafaası olarak bakması da son derece dikkat çekicidir. Bunun dışında Türklerin Balkanlardaki Müslüman azınlıklara verilen hakların aynısını Anadolu'daki Hıristiyan azınlıklara verecekleri tahmini de son derece doğrudur. Nitekim Lozan Antlaşması'nda da bu şekilde uzlaşmıştır.

Sonraki konuşmacı T. P. O'Connor Aubrey Herbert'in söylediklerini eleştirerek Türklerin Hıristiyan azınlıklara karşı birçok defa katliam uyguladıklarını iddia etmiştir. 45 yıl önce Ermeni nüfusunun beş milyon olduğunu ancak Türklerin yaptığı katliamlar nedeniyle bu sayının iki milyona gerilediğini ileri sürmüştür. Basından gördüğü kadarıyla bu utanç verici katliamların devam ettiğini söylemiştir. Konuşmasının devamında Venizelos'un hayatını ve ülkesinin geleceğini riske atarak İngiltere'nin ve müttefiklerinin çıkarlarını savunduğunu bu nedenle Lozan Konferansı'nda İngiltere'nin ona sahip çıkması gerektiğini ifade etmiştir. Türklerin İzmir'e girince Rumlara zarar verdiğini iddia etmiştir. Meclis üyelerinin kendisine Yunanlıların geri çekilirken yaptıklarını hatırlatmaları üzerine bozguna uğrayan orduların böyle davranmalarının normal olduğunu söylemiştir. Yunanlıların yaptıklarının hükümet politikası olmadığını sadece kontrolden çıkmış askerlerin faaliyetleri olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüş, buna karşın Türklerin sistemli olarak katliam yaptıklarını iddia etmiştir.¹³

Konuşmasından da görüldüğü gibi O'Connor İngiliz Hükümeti'nin politikasını savunmuş ve Türk karşıtı bir tavır sergilemiştir. Ayrıca 45 yıl içinde Türklerin 3 milyon Ermeni öldürdüklerini söyleyecek kadar ileri gitmiştir. O'Connor'ın bu iddialarının gerçeklerle hiçbir alakası yoktur.¹⁴ Yunanistan'ın İngiltere için savaştığını itiraf ederek Lozan Konferansı'nda desteklenmesi gerektiğini savunarak adeta Yunan sözcülüğü

¹² *İngiltere Parlamento Tutanakları*, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1922/nov/24/foreign-affairs> (17.01.2020).

¹³ *İngiltere Parlamento Tutanakları*, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1922/nov/24/foreign-affairs> (17.01.2020).

¹⁴ Kemal Beydilli, "Tehcir", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 40, İstanbul: TDV Yayınları, 2011, 322.

yapmıştır. Ayrıca Türkleri belgesiz şekilde sistematik katliamlar yapmakla itham ederken, gözler önündeki Yunan katliamlarını münferit bazı vakalar olarak niteleyerek önemsememiştir.

O'Connor konuşmasının devamında İslam'a saygı duyduğunu ve Müslümanlarla sorunu olmadığını belirtmiş ancak Müslümanların Hıristiyanları ya da Hıristiyanların Müslümanları öldürme hakkına sahip olmadıklarını söylemiştir. İngiliz Hükümeti'nin Hindistan Müslümanlarından gelen tepkiler yüzünden Türk ordusunun zaferine engel olamadığını itiraf etmiş ancak Türklerin zaferinin Hindistan'daki sorunları daha da arttıracığını iddia etmiştir. İşçi Partisi'nin bazı üyelerinin Yunanistan'ın Anadolu'da katliam yaptığını söylediklerini hatırlatarak bunların hükümet eliyle organize edilmediğini sadece bazı askerlerin kontrolden çıkmaları sonrasında yaşandığını ileri sürmüştür. Yunanistan'ın kontrolü altında 500.000 Müslüman olduğunu ve bunların Yunan vatandaşları ile aynı haklara sahip olduklarını savunmuştur. Bu nedenle Lozan'daki heyetin, Anadolu'daki Hıristiyan azınlıklar için kâğıt üstünde kalacak değil uygulanacak haklar alması gerektiğini ifade etmiştir. Bu hakların Hıristiyanları eşit vatandaşlar haline getirmesi gerektiği sadece hayatta kalmalarının yeterli olmayacağını ileri sürmüştür. Milletler Cemiyeti'nin Doğu'daki Hıristiyanların korunması için kullanılmasının iyi bir fikir olduğunu ileri sürmüştür. Türkiye'nin Doğu Trakya'da sınırlı sayıda jandarma bulundurmasını teklif etmiştir. Türkiye'nin egemenliğini soranlara, Türkiye'nin egemenliğinin 75 yıl önce sona erdiğini söyleyerek cevap vermiştir. Bu sayede Hıristiyan ulusların Türk yönetiminden kurtulduğunu ve barbarlığın medeniyet üzerindeki hâkimiyetinin azaldığını savunmuştur. O'Connor konuşmasının sonunda ise Türkiye'deki Rum ve Ermeni okullarına kendi dillerinde eğitim hakkı tanınmadığından bu okulların Türkçe eğitim yapmaya zorlanmasından şikâyet etmiştir. Avrupa'nın bu meseleyi halletmesi gerektiğini ancak Hıristiyanlar katledilirken sadece protesto eden Batı dünyasından pek umudu olmadığını söylemiştir.¹⁵

O'Connor İngiltere'nin Hindistan Müslümanlarının tepkisinden gereğinden fazla endişe ederek Milli Mücadele ile yeterince mücadele etmediğini söyleyerek hükümeti eleştirmiştir. Ancak bu bir hatadır. Bu ifadeden O'Connor'ın, Hindistan'ın durumunu yeterince bilmediği anlaşılmaktadır. Türk zaferinin Hindistan'daki sorunları

¹⁵İngiltere Parlamento Tutanakları, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1922/nov/24/foreign-affairs> (17.01.2020).

arttıracığını iddiası ise isabetli olmuştur. Ayrıca İngiltere Milli Mücadele'yi başarısızlığa uğratmak için elinden geleni yapmış fakat başarılı olamamıştır. O'Connor konuşmasının bu bölümünde de Yunanistan'ın Balkan Savaşları'nda ve Milli Mücadele döneminde yaptığı katliamları münferit ve küçük çaplı olaylar olarak değerlendirmiş buna karşın Türklerin Hıristiyan azınlıklara soykırım yaptıklarını iddia etmiştir. Bu ifadeler gerçekleri yansıtmayan tamamen politik söylemlerdir.

O'Connor sonrasında Herbert Fisher söz almıştır. Konuşmasına Milletler Cemiyeti'nin şimdiye kadar yaşanan anlaşmazlıklarda görüldüğü üzere kendisini ispat ettiğini söyleyerek başlamıştır. Bu nedenle Türkiye'deki Hıristiyan azınlıkların korunması için en etkili yolun Milletler Cemiyeti olacağını ileri sürmüştür. Bir Ermeni'nin kendisine "*Anadolu'daki Hıristiyan azınlıklar için endişelenmenize gerek yok. Anadolu'da Hıristiyan azınlık yok. Türkler onları yok ettiler*" dediğini söylemiştir. Bunun gerçekleşmemesi için Anadolu'daki azınlıkları gerçekten koruyacak bir sistemin Lozan Konferansı'nda kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁶ Fisher'ın konuşmasında bir yandan Türklerin bütün azınlıkları ortadan kaldırdıklarını ileri sürerken diğer yandan azınlıkları korumak için bağımsız devletler kurulmasını önermesi büyük bir çelişkidir. Fisher konuşmasında Türklerin Ermenileri katlettiklerini iddia ederek Milletler Cemiyeti'nin Türkiye üzerinde denetim kurmasını istemiştir. Ayrıca Milletler Cemiyeti'nin sorunları çözümede başarılı bir kuruluş olduğunu ileri sürmüştür. Oysa Milletler Cemiyeti İngiltere ve Fransa kontrolünde olan ve onların çıkarları doğrultusunda hareket eden bir organizasyondur. Bu devletler bir bakıma dolaylı yoldan Türkiye üzerinde kontrol sağlamak istemektedirler. Bunu sağlayabilmek içinde Ermeni tehcirini kullanmaya çalışmışlardır. Ayrıca Milletler Cemiyeti'nin sorunları çözmekte ne kadar etkisiz kalacağı da daha sonra yaşanan gelişmelerde görülmüştür.

Konuşmasında daha sonra Boğazlar Meselesi'ne değinmiştir. Boğazların uluslararası bir yönetimin kontrolünde olması ve her zaman açık tutulması gerektiğini ileri sürmüştür. Trablusgarp Savaşı sırasında Boğazların kapanmasının İngiliz ticaretine zarar verdiğini hatırlatmıştır. Boğazların açık tutulmasında Milletler Cemiyeti'nden yararlanılmasını önermiştir. Daha sonra ise hükümete Irak politikası ve ekonomik sıkıntılar hakkında sorular sorarak konuşmasını noktalamıştır.¹⁷

¹⁶İngiltere Parlamento Tutanakları, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1922/nov/24/foreign-affairs> (17.01.2020).

¹⁷İngiltere Parlamento Tutanakları, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1922/nov/24/foreign-affairs> (17.01.2020).

Bu konuşmadan İngiltere için temel meselenin Boğazların statüsü olduğu açık şekilde görülmektedir. Ekonomik öneminin yanı sıra Karadeniz üzerinden Sovyet Rusya'ya baskı yapmak için de Boğazların açık tutulması İngiltere için büyük önem taşımıştır. Boğazlardaki rejimin Milletler Cemiyeti'nin denetimine verilmesi düşüncesi cemiyetin bir bakıma İngiltere'nin kontrolü altında olduğunu gözler önüne sermektedir.

Sonraki konuşmacı Noel Buxton özerklik ilkesinin uygulanmaya başlamasıyla Türklerin Balkanlardaki topraklarını kaybettiklerini, Sevr Antlaşması ile birlikte aynı sürecin Anadolu'da da hayata geçirildiğini ifade etmiştir. Ancak Türklerin kendilerini aşağılayan Sevr Antlaşması'nı kabul etmediklerini ve haklarını güç ile koruduklarını söylemiştir. Fransa ve İtalya'nın İngiltere'ye bağımlı oldukları bu nedenle konferansta İngiltere ile ortak hareket etmek zorunda olduklarını belirtmiştir. Ermenilerin savaş sırasında efendilerine karşı ayaklandıklarını ve bu katkıları dolayısıyla bir devlet kurmayı hak ettiklerini iddia etmiştir. İttihat ve Terakki'nin Türk olmayanları Osmanlı topraklarından attığını bu olayın Yahudilerin İspanya'dan kovulmalarının aynısı olduğunu ileri sürmüştür. İngiliz Hükümeti'nden dominyonları, tarafsız ülkeleri ve Balkan devletlerini yanına çekerek Türk Hükümeti'ne baskı yapmasını ve Ermenilere yaşayabilecekleri bir ülke yaratmasını istemiştir. Erivan'da kurulan devletin Ermenilere yeterli olmayacağını Van ve Kars'ın bu devlete verilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Milletler Cemiyeti'nin ve Amerikan Başkanı Wilson'ın Ermenistan için sınır çizdiklerini ancak bunun uygulanmadığını hatırlatmıştır.¹⁸

Buxton konuşmasında Sevr Antlaşması'nın Türkler için aşağılayıcı olduğunu kabul etmiştir. Hiçbir belgeye dayanmadan Türklerin Hıristiyanları katlettiğini ileri sürmüştür. Tarihsel gerçeklerin ve nüfus oranlarının hilafına Kars ve Van'ın Ermenilere ait olduğunu öne sürerek mevcut Ermenistan'ın yeterli olmadığını belirtmiştir. Oysa tarihsel gerçekler Buxton'ın ifadelerinden çok daha farklıdır.¹⁹ Lozan Konferansı'nda İngiltere'ye çeşitli açılardan muhtaç olan Fransa ve İtalya İngiliz projelerine destek vermiş ancak Ermeni meselesinde her türlü pazarlığı reddeden Türk heyeti karşısında başarılı olamamışlardır.

Sonraki konuşmacı Ronald McNeill olmuştur. Konuşmasını O'Connor'a cevap vererek başlamış ve İngiliz Hükümeti'nin Anadolu'da kalan Hıristiyan azınlıklar ve

¹⁸İngiltere Parlamento Tutanakları, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1922/nov/24/foreign-affairs> (17.01.2020).

¹⁹ Kemal Beydilli, "Tehcir", 321.

mülteciler meselesiyle yakından ilgilendiğini ifade etmiştir. Lozan Konferansı'nda Türk yönetiminde kalacak Hıristiyan azınlıklar ve mülteciler için Milletler Cemiyeti'nin devreye sokulacağını belirtmiştir. Lord Curzon ve İngiliz heyetinin Lozan'da Avrupa için iyi bir barış sağlayacaklarını umduğunu dile getirmiştir. Ancak İngiltere'nin bunu tek başına gerçekleştiremeyeceğini, barışın sağlanması için müttefikleriyle ortak hareket etmeye ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Tazminat Komisyonu'nun Irak hakkında bir rapor hazırladığını ve hükümetle iletişim halinde olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Noel Buxton, hükümetin Ermenilerle ilgili bir çalışması olup olmadığını sormuştur. McNeill şu anda bu konu hakkında bir açıklama yapamayacağını ifade etmiştir.²⁰ McNeill'in konuşmasında da söylediği gibi İtilaf Devletleri Lozan Konferansı'nda Hıristiyan azınlıklar dâhil pek çok konuda ortak hareket ederek Türk heyeti üzerinde baskı kurmuşlar ancak pek çok konuda umduklarını bulamamışlardır. Özellikle Ermenistan ve kapitülasyonlar konusunda bir şey elde edememişler, Hıristiyan azınlıklar konusunda da Müslümanlara verilen hakların aynısından başka bir şey alamamışlardır.

Bir başka söz alan kişi Sir Godfrey Collins olmuştur. Konuşmasına Almanya ve Avusturya ile yapılan barış antlaşmaları hakkında değerlendirmelerde bulunarak başlamıştır. Daha sonra Milletler Cemiyeti'nin Avrupa'da barışın korunabilmesi için yapabileceklerini değerlendirmiştir. Konuşmasının devamında mağlup devletlere sağlanacak ekonomik destek ve alınacak tazminat meseleleri hakkında fikirlerini paylaşmıştır.²¹ Bir sonraki konuşmacı Edmund Morel olmuştur. Konuşmasının başında Avrupa'nın hassas bir dengede olduğunu ifade etmiştir. Mevcut duruma Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan antlaşmaların yol açtığını söylemiştir. Bu barış antlaşmalarının ise savaş sırasında yapılan gizli paylaşım antlaşmalarına dayandığını dile getirerek bu tarz antlaşmalar yapan Liberal Parti Hükümeti'ni eleştirmiştir. Rusya'nın dışlandığı bir konferansın Doğu Sorunu'nu nasıl çözeceğini sormuştur. Hükümetten Rusya'nın Lozan Konferansı'na davet edilmesini istemiş ve İtalya Başbakanı Mussolini'nin de aynı fikirde olduğunu savunmuştur.²² Morel konuşmasında Birinci Dünya Savaşı sırasında yapılan gizli antlaşmaları ve bu antlaşmalara göre

²⁰ *İngiltere Parlamento Tutanakları*, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1922/nov/24/foreign-affairs> (17.01.2020).

²¹ *İngiltere Parlamento Tutanakları*, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1922/nov/24/foreign-affairs> (17.01.2020).

²² *İngiltere Parlamento Tutanakları*, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1922/nov/24/foreign-affairs> (17.01.2020).

dizayn edilen Versay sistemini ağır şekilde eleştirmiştir. Savaş sonrasında ortaya çıkan düzenin uzun vadeli olmayacağını ima etmiştir. Rusya'nın Lozan Konferansı'na davet edilmesini tavsiye etmiş aksi takdirde Doğu'da kalıcı bir barışın tesis edilemeyeceğini savunmuştur. Ancak Rusya'nın Türkiye'ye destek vermesinden çekinen İngiliz Hükümeti, Rusya'yı konferansa davet etmemiş sadece Karadeniz'le ilgili konularda gözlemci bulundurmasına izin vermiştir. Fakat bu durum Lozan Antlaşması'nın yapılmasına ve bu barışın günümüze kadar devam etmesine engel olmamıştır. Ancak Rusya'nın olmaması nedeniyle Doğu Avrupa sorunları tam olarak çözülememiş ve İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması kolaylaşmıştır. Morel konuşmasının devamında şimdiki sorunların 4,5 yıl önce ortaya çıkan Versay düzeninin sonucu olduğunu ifade etmiştir. İngiltere'nin savaş sonrasında en güçlü devlet olduğunu, savaş sonrası kurulan düzenden en fazla İngiltere'nin sorumlu olduğunu bu nedenden ötürü şimdi ortaya çıkan sorunların en önemli sorumlusunun o zamanki İngiltere Hükümeti olduğunu söylemiştir. 4,5 yıl önce yapılan hatalar nedeniyle Avrupa'nın şu anda siyasi olarak paramparça ve ekonomik açıdan bir enkaz olduğunu ifade etmiştir. Eski hükümetin tazminat politikasını eleştirmiştir. Avrupa ekonomisinin düzeltilmesi için ilk olarak 24 milyar pound gerektiğini söylediğini bu rakamın sonra 11 milyar pound daha sonra ise 6 milyar pound olarak değiştirildiğini dile getirmiştir. Şimdi ise 2 milyar pounddan bahsedildiğini söylemiştir. Müttefiklerin tazminat politikası yüzünden Avusturya'nın iflas ettiğini aynı şeyi Almanya'da yaşarsa ya da moratoryum ilan ederse Avrupa ekonomisinin toparlanmasının mümkün olmayacağını ifade etmiştir. Böyle bir durumda hükümetin nasıl bir politika izleyeceğini sormuştur. Morel konuşmasının sonunda barış antlaşmaları sonucunda enkaza dönen Avrupa nedeniyle artık yepyeni bir dış politikaya ihtiyaç olduğunu savunmuştur. Barış antlaşmalarının gözden geçirilmesini ve ekonomik ihtiyaçlar ve gerçek durum göz önüne alınarak bazı düzeltmeler yapılmasını talep etmiştir. Barış içinde ve demokratik bir dünya için bunun kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir.²³ Böylece Morel konuşmasının devamında da savaş sonrası kurulan düzeni eleştirmiştir. Özellikle savaş sonrası gelinek ekonomik durumun kaygı verici olduğunu ve yol yakinken yapılan antlaşmaların gözden geçirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Savaş sonrasında en baskın güç İngiltere olduğu için ortaya çıkan durumdan en fazla onun sorumlu olduğunu dile getirmiştir. Fakat İngiltere, Morel'in uyarılarını dikkate

²³İngiltere Parlamento Tutanakları, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1922/nov/24/foreign-affairs> (17.01.2020).

almamış ve Birinci Dünya Savaşı'ndan 21 yıl sonra ikincisi başlamıştır. İngiltere'de bu savaşta en ağır bedel ödeyen ülkelerden birisi olmuştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Avam Kamarası'nda yapılan oturumu kısaca değerlendirmek gerekirse Lloyd George liderliğindeki İngiliz Hükümeti'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasında izlediği dış politikanın pek çok açıdan eleştirildiğini söylemek yanlış olmaz. Bu oturumu değerlendirirken oturumun yapıldığı tarihte Lloyd George Hükümeti'nin iktidarda olmadığını dikkate almak gerekmektedir. Gelibolu ve Kut mağlubiyetleri üzerine istifa eden Asquith Hükümeti'nin yerini alan ve Türk karşıtı politikalarıyla tanınan Lloyd George Hükümeti yine Türkler karşısında yaşanan olaylar sonucu iktidardan düşmüştür. Büyük Taarruz sonrası Yunan Ordusu'nun Anadolu'dan atılması ve İngiliz Hükümeti'nin Türkiye politikasının iflas etmesi Lloyd George iktidarının sonu olmuştur. Bu oturumun yeni hükümet döneminde yapılması ve Lozan Konferansı'na denk gelmesi çeşitli fikirlerin ortaya atılmasına imkân vermiştir.

İngiltere'nin daha işbirlikçi ve uluslararası bir dış politika izlemesini savunan fikirler ortaya atıldığı gibi, müttefikler ile yakın ilişkiler içinde hareket etmesini savunanlar da olmuştur. Türkiye lehine ya da tarafsız konuşma yapanların yanı sıra bazı Türk aleyhtarları konuşmalar da göze çarpmaktadır.

Ancak hemen hemen herkesin ortak noktası Lozan Konferansı'nda bir barış yapılması ve bundan sonra yeni bir savaştan kaçınmak için silahsızlanma meselesine ağırlık verilmesidir. Dünya barışının korunması için Milletler Cemiyeti'nin etkinliğinin artırılması gerektiği de sık sık öne sürülmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği büyük yıkım göz önüne alındığında bu fikirler çok mantıklı görünmektedir. Gerçekten de Lozan Konferansı'nda İngiltere ile Türkiye arasında kalıcı bir barış sağlanmış ve Lozan Antlaşması imzalanmıştır. Fakat diğer konularda olumlu gelişmeler sağlanamamıştır. Silahsızlanma konferansları bir süre devam etmiş ancak Almanya, İtalya ve Japonya'nın hızla silahlanmaya başlaması üzerine sonuçsuz kalmıştır. Milletler Cemiyeti ise Amerika'nın katılmaması ile sarsılmış daha sonra ise yaşanan sorunlarda etkisiz kalarak gittikçe zayıflamıştır.

Bu oturumdan İngiltere için en önemli meselenin Boğazların geleceği olduğu göze çarpmaktadır. Boğazların her zaman açık kalması ekonomik ve politik açıdan

İngiltere için elzem olmuştur. Bu konuda kararlı davranan İngiltere bu tasarısını Lozan Konferansı'nda Türk heyetine de kabul ettirecektir.

Oturumda Türk karşıtlarının en çok üzerinde durdukları nokta Türklerin Hıristiyan azınlıkları katlettikleri iddiası olmuştur. Bu kişiler katliamları durdurmak için bir Ermenistan kurulması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Hıristiyan azınlıkların korunması bahanesiyle kapitülasyonların devam ettirilmesini de talep etmişlerdir. Ancak Türk heyeti kapitülasyonlar ve Ermenistan hakkında hiçbir taviz vermemekle görevlendirildiği için İtilaf Devletleri isteklerini Türkiye'ye kabul ettirememişlerdir.

Yunanistan'ın İngiltere'nin çıkarlarını korumak için Anadolu'ya çıktığını bu nedenle şimdi İngiltere'nin Lozan Konferansı'nda Yunanistan'ı savunması gerektiğini dile getirenler olmuştur. Bu görüşü savunanlar Yunanistan'ın Anadolu'da yaptığı katliamların dağılmış bir ordunun başıboş askerlerinin yaptığı münferit olaylar olduğu için önemsenmemesi gerektiğini de ileri sürmüşlerdir. Gerçekten de İngiltere Lozan Konferansı sırasında Yunanistan'ı elinden geldiğince savunmuş, Batı Trakya'nın Yunanistan'da kalmasını ve Yunanistan'ın tazminat yükünden kurtulmasını sağlamıştır.

Oturumu genel olarak değerlendirmek gerekirse yeni kurulan İngiliz Hükümeti'nin politikalarını yansıtan konuşmalar yapıldığı görülmektedir. Lozan Konferansı'nda da devam eden bu politika, İngiltere'nin Türkiye ile uzlaşabilmesine imkan sağlamış ve bu sayede Lozan Antlaşması imzalanmıştır.

Kaynaklar

1-İngiltere Parlamento Tutanakları

İngiltere Parlamento Tutanakları, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1922/nov/24/foreign-affairs> (17.01.2020).

2-Araştırma Eserleri

BEYDİLLİ, Kemal, “Tehcir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 40:319-323, İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

BEYDİLLİ, Kemal, “Şark Meselesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 38:352-357, İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

ERASLAN, Cezmi, “Mudanya Mütarekesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 30:356-358, İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

KAVAS, Ahmet, “Trablusgarp”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 41:288-291, İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

KURAN, Ercüment, “Birinci Dünya Savaşı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 6:196-200, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

KÜÇÜK, Cevdet, “Balkan Savaşı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 5:23-25, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

KÜÇÜK, Cevdet, “Milli Mücadele”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 30:76-83, İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

KÜÇÜK, Cevdet, “Sevr Antlaşması”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 37:1-5, İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

KÜÇÜK, Cevdet, “Sykes-Picot Antlaşması”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 38:204-206, İstanbul: TDV Yayınları 2010.

ÖZTÜRK, Cemil, “Mondros Mütarekesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 30:271-273, İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

SÜSLÜ, Azmi, “İngiltere”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 22:302-307, İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

TURAN, Şerafettin, “Lozan Antlaşması”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 27:214-217, İstanbul: TDV Yayınları, 2003.